

per quam causa secunda habet in se principium proximum operationis, uti vel leviter consideranti perspicuum est. Secunda ex adverso ita causat in voluntate creata id quo actualiter velit, ut voluntas habeat id quo agat actu, et consequenter cooperetur divinae actioni, ut vera causa in ordine causae secundae, quae non potest agere, nisi in virtute causae universalis (1).

Sic rite intelligi potest id quod saepe repetitur a Doctore Angelico; nimirum quod divina actio, quae nostram voluntatem movet, non solum non destruit liberum arbitrium, verum etiam illud causat et perficit; quia actio primi agentis in causis secundis est secundum naturam cuiusque rei, quae ab ipsa habet, ut sit agens actu in suo ordine. Deus enim non dicitur causare liberam actionem volendi, quatenus ipse libere velit, sed quatenus communicet nobis id quo libere et ex nostro arbitratu volumus; idest non determinat nos ad eligendum unum prae alio, sed nobis communicat id quod necessarium est ad hoc ut in ordine causarum secundarum eligamus unum prae alio, ideoque nos participes efficit illius operationis, quae in divina voluntate perfectissime et sine ulla potentialitate reperitur, secundum quam Deus libere vult res a se diversas.

Neque quis miretur a nobis multoties repetita fuisse ea quae proxime commemoravimus; nam pleni sunt libri tum eorum, qui ad salvandam divinam actionem in actu libero voluntatis ea tradiderunt, quae cum libertate hominis non videntur posse componi, tum eorum, qui ad libertatem humanam salvandam ea docuerunt, quae actioni causae primae et universalis totius participatae entitatis non videntur satis consuluisse (2).

Arg. 2.um Deus omnibus agentibus secundis sive naturalibus sive voluntariis, ita agendi virtutem confert, ut nullum agens possit agere propria virtute, nisi etiam agat in virtute ipsius, quia hoc est de ratione agentis per participationem. Atqui illud, in cuius virtute agens voluntarium operatur, est causa non solum virtutis, sed etiam volitionis. Cum hoc argumentum pertineat ad S. Thomam, non erit inopportunum ipsa S. Doctoris verba in medium proferre, quae ita habent: « Deus non solum dat rebus virtutes, sed etiam nulla res potest propria virtute agere, nisi etiam agat in virtute ipsius. Ergo homo non potest virtute voluntatis sibi data uti, nisi in quantum agit in virtute Dei. Illud autem in cuius virtute agens agit, est causa non solum virtutis, sed etiam actus; quod in artifice apparet, in cuius virtute agit instrumentum, et quod ab hoc artifice propriam formam

(1) Cf. S. THOM. *QQ. DD. De pot.* q. 3, a. 7 ad 7; cf. etiam quae disputavimus articulo praecedenti.

(2) Cf. S. THOM. *Contra gent.* lib. III, cap. LXXXIX initio.

non accipit, sed solum ab ipso applicatur ad actum. Deus igitur est causa nobis non solum voluntatis, sed etiam volendi » (1).

Confir. ex eo quod, uti docet Aristoteles, id quod primo movet voluntatem et intellectum debeat esse aliquid, quod est supra voluntatem et intellectum, scilicet Deus. En quomodo S. Thomas proponit doctrinam Philosophi: « Huius quod aliquis intelligat, consilietur, eligat, et velit, oportet aliquid esse causam; quia omne novum oportet, quod habeat aliquam causam. Si autem est causa eius aliud consilium et alia voluntas praecedens, cum non sit procedere in his in infinitum, oportet devenire ad aliquod primum. Huiusmodi autem primum oportet esse aliquid, quod est melius ratione. Nihil autem est melius intellectu et ratione, nisi Deus. Est igitur Deus primum principium nostrorum consiliorum et voluntatum » (2).

Prob 2.^a pars, quae evidenter concluditur ex prima. Siquidem omnia quae Deus agit, ex ordine suae providentiae operatur. Iam vero Deus operatur in liberis actibus et electionibus voluntatis nostrae. Ergo volitiones et electiones nostrae subduntur gubernationi divinae providentiae,

Confir. 1.º ex eo quod quae sunt propinquiora fini magis cadunt sub ordine, qui est ad finem, quia, ipsis mediantibus, etiam alia ordinantur ad finem. Porro actiones et volitiones substantiarum intellectualium propinquius ordinantur in finem, quam actiones ceterarum rerum. Ergo actiones et volitiones nostrae magis cadunt sub ordine divinae providentiae, quam operationes agentium naturalium.

Confir. 2.º ex eo quod gubernatio divinae providentiae procedit ex amore quo Deus prosequitur res a se creatas; ideoque quanto Deus aliqua magis amat, tanto magis eius providentiae ea subduntur. Iam vero Deus substantias spirituales maxime amat, quae gerunt similitudinem divinae bonitatis magis perfectam, et ad modum imaginis. Ergo humanae volitiones et electiones, quae sunt operationes substantiarum spiritualium, cadunt sub speciali providentia Dei. Unde Philosophus dixit (*Ethic.* lib. X, cap. X) quod Deus maxime curat de his, qui diligunt suum intellectum, tamquam de suis amicis.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Omne, quod movetur ab agente extrinseco, cogitur. Atqui voluntas non potest cogi. Ergo voluntas non movetur a Deo.

Resp. Dist. mai. Omne quod movetur a principio extrinseco, cogitur, si agens non confert mobili naturalem inclinationem, *Conc.* Si agens ipsi confert naturalem inclinationem, *Neg. Conc. min.*

(1) *Contra gent.* loc. cit. n. 4.

(2) *Contra gent.* loc. cit. n. ult.

Explico. Quod voluntas non possit cogi, hoc a nobis iam declaratum fuit, quando loquuti sumus de facultatibus appetitivis. Actus quippe a voluntate elicitus, est essentialiter voluntarius; ideoque duae res contrariae concurrunt, si aliquis motus dicatur voluntarius idest a voluntate procedens, et simul violentus; esset enim simul voluntarius et non voluntarius. Verum motus violentus tunc habetur, quando mobile pellitur ad motum ab aliquo principio extrinseco, quod mobili nullam communicat inclinationem naturalem. Unde Deus, qui est auctor omnium naturarum, ita res omnes movet, ut motus earum sit omnino naturalis, et si natura aliqua agit per voluntatem, eius motus erit omnino voluntarius. Quare S. Thomas accurate respondet difficultati, inquit: « Illud quod movetur ab altero dicitur cogi, si moveatur contra inclinationem propriam; sed si moveatur ab alio, quod ipsi dat propriam inclinationem, non dicitur cogi; sicut grave cum movetur deorsum a generante non cogitur. Sic igitur Deus, movendo voluntatem, non cogit ipsam; quia dat ei eius propriam inclinationem » (1). Ex dictis duo evidenter eruuntur, et quod voluntas per actionem et influxum divinum non cogatur, et quod voluntas non possit habere motum naturalem, nisi a solo Deo, cum ipsa non accipiat esse, nisi per creationem, quae est actio solius Dei (2).

Oppon. 2.º Id quod voluntarie movetur, dicitur moveri a seipso et non ab alio. Atqui voluntas movetur voluntarie. Ergo movetur a seipsa et non a Deo.

Resp. Dist. mai. Id quod movetur voluntarie, movetur a seipso, idest movetur a principio intrinseco, *Conc.* Idest movetur a principio intrinseco, quod excludit omnem actionem superioris principii extrinseco, nempe Dei, *Neg. Conc. min. et Neg. cons.*

Explico. Motus voluntatis cum sit actio vitalis et immanens debet procedere a principio intrinseco; nam de ratione viventis est, ut moveat seipsum, et insuper de ratione viventis praediti libertate est, ita movere seipsum, ut determinatio actus sit in sua potestate. Verum si vivens est causa secunda, idest si est vivens per participationem et non per essentiam, tunc, sicut a causa prima et universali, quae est ipsa vita per essentiam et actus purissimus, habuit esse viventis et virtutes operativas; sic etiam ab ipsa necessario debet habere id quo actualiter operetur. Unde quod vivens moveat seipsum, et si est liberum, moveat seipsum determinando se ad hoc vel ad illud, hoc non impedit influxum et actionem causae primae, quae est principium totius participatae perfectionis et entitatis. Audiatur S. Thomas hunc rerum delectum dilucide sic explicantem: « Cum aliquid movet seipsum, non excluditur, quin ab alio moveatur, a quo habet hoc ipsum,

(1) 1 p. q. 105, a. 4 ad 1.

(2) Cf. S. THOM. 1-2.º, q. 9, a. 6.

quod seipsum movet: et sic non repugnat libertati, quod Deus est causa actus liberi arbitrii » (1).

Oppon. 3.º Si voluntas moveretur a Deo, opera voluntatis non imputarentur ad meritum vel demeritum, quia motus magis attribuitur moventi, quam mobili. Atqui opera voluntatis imputantur homini ad meritum vel demeritum. Ergo voluntas non movetur a Deo.

Resp. Dist. mai. Si voluntas moveretur a Deo, ita ut ipsa nullatenus se moveret, et non esset domina sui actus, opera voluntatis non imputarentur ad meritum vel demeritum, *Conc.* Si ita movetur a Deo, ut moveat seipsam et sit domina sui actus, opera non debent ipsi imputari, *Neg. Conc. min. et Neg. cons.*

Explico. Quando mobile aliquod ita movetur ab agente, ut nullo modo moveat seipsum, evidenter motus ille non potest imputari ad meritum vel demeritum mobilis; quia ad rationem meriti vel demeriti requiritur non solum ut agens moveat seipsum, sed etiam ut habeat in sua potestate determinationem actus ad unum, nempe ut sit liberum. Contra ea si agens, quod movetur a Deo, est agens liberum habens dominium sui actus, et potestatem se determinandi potius ad hoc quam ad illud; tunc licet agens voluntarium et particulare moveatur a Deo tamquam ab agente universali et causa totius entis, nihilominus opus ipsi imputabitur ad meritum vel demeritum. Hic autem notandum est, causam primam communicare causis secundis libere agentibus id quod est perfectionis in actu, non autem id quod est deformitatis, ita ut perfectio seu actus reducat in causam primam tamquam in agens primum, non vero defectus seu deformitas, quae tota reducitur in causam secundam, quae sola deficere potest, et a recta agendi norma deflectere.

Haec doctrina perbelle illustratur a S. Thoma, qui postquam affirmaverit, omnes motus causarum secundarum causari a Deo, qui est primum movens respectu omnium motuum sive spiritualium, sive corporalium, sic prosequitur: « Sed tamen attendendum est, quod motus primi moventis non recipitur uniformiter in omnibus mobilibus, sed in unoquoque secundum proprium modum... Cum enim aliquid est in debita dispositione ad recipiendum motionem primi moventis, consequitur actio perfecta secundum intentionem primi moventis; sed si non sit in debita dispositione et aptitudine ad recipiendum motionem primi moventis, sequitur actio imperfecta; et tunc id quod est ibi actionis, reducitur ad primum movens sicut in causam; quod autem est ibi de defectu, non reducitur in primum movens sicut in causam; quia talis defectus consequitur in actione ex hoc quod agens deficit ab ordine primi moventis. Sicut quidquid est de motu in claudicatione, est ex virtute motiva animalis; sed quidquid est ibi de defectu,

(1) QQ. DD. De malo, q. 3, a. 2 ad 4.

non est a virtute motiva, sed a tibia, secundum quod deficit ab oportunitate mobilitatis a virtute motiva » (1).

Oppon. 4.º Quidquid movetur ab agente cui resisti non potest, semper ex necessitate movetur. Atqui Deus est agens cuius voluntati resisti non potest. Ergo si voluntas movetur a Deo, motus voluntatis erit semper necessarius, quod est falsum.

Resp. Dist. mai. Quod movetur ab agente cui resisti non potest, semper movetur ex necessitate, si agens non movet iuxta naturam mobilis, *Conc.* Si agens movet iuxta naturam mobilis, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Sicut causa prima et universalis omnes res condidit per intellectum et voluntatem, iuxta ideas et formas exemplares in divina arte existentes; sic easdem creaturas sapientissime sua providentia gubernat, et ipsis per intellectum et voluntatem impertit id, quo actualiter agant iuxta cuiusque rei naturam et conditionem. Unde actio Dei in creaturis libere agentibus non solum non attribuit necessitatem voluntati, quae est *activum principium non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa*; verum etiam voluntati largitur, ut ipsa sese determinet potius ad unum quam ad alterum. Et ea de re scite S. Thomas difficultati sic satisfacit: « Voluntas divina non solum se extendit ut aliquid fiat per rem quam movet, sed ut etiam eo modo fiat, quo congruit naturae ipsius. Et ideo magis repugnaret divinae motioni, si voluntas ex necessitate moveretur, quod suae naturae non competit, quam si moveretur libere, prout competit suae naturae » (2).

Oppon. 5.º Si voluntas movetur a Deo, hic motus erit ipsi naturalis. Atqui quidquid naturaliter movetur, necessario movetur. Ergo si voluntas movetur a Deo, non est libera.

Resp. Dist. mai. Si voluntas movetur a Deo, hic motus erit ipsi naturalis, idest erit iuxta naturam et exigentiam voluntatis, ut a Deo moveatur, eique subdatur, *Conc.* Idest erit naturale voluntati, ut moveatur ad agendum necessario, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. In difficultate latet subtilis quaedam equivocatio, quae in tota hac materia longe lateque vagatur, et in causa est cur contentiones dissensionesque producantur diuturnius, quam par est. Siquidem aliud est, quod sit iuxta naturam voluntatis creatae, ut Deus in eius operatione agat, ipsi tribuendo id quo voluntas actualiter operetur et constituatur actuale principium activum, habens in sua potestate determinationem sui actus ad unum, ita ut ipsi integrum sit eligere unum prae alio; et aliud est, quod sit naturale voluntati, ut Deus in ea ita operetur, quod ipsam determinet ad unum; nam hoc

(1) QQ. DD. De malo, loc. cit. in corp.

(2) 1-2^{ae}, q. 10, a. 4 ad 1.

secundum est contra naturam agentis liberi, ideoque ipsi innaturale. En quomodo S. Thomas equivocacioni occurrit et nodum dissolvit: « Naturale est unicuique, quod Deus operetur in ipso, *ut sit ei naturale*; sic enim unicuique convenit aliquid, secundum quod Deus vult, quod ei conveniat. Non autem vult ut quidquid operatur in rebus, sit eis naturale, puta quod mortui resurgant; sed hoc vult unicuique esse naturale, quod potestati divinae subdatur » (1).

Oppon. 6.º Si voluntas humana in suis operationibus movetur a Deo, agit ut instrumentum causae primae. Atqui instrumentum non est liberum. Ergo Deus non agit in voluntate.

Resp. Dist. mai. Si voluntas humana movetur a Deo, tunc agit ut instrumentum *communiter* dictum, *Conc.* Tunc agit ut instrumentum *proprie* dictum, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.* En quomodo S. Thomas hanc duplicem instrumenti rationem declarat, et per hoc propositae difficultati satisfacit: « Instrumentum dupliciter dicitur. Uno modo *proprie*; quando scilicet aliquid ita ab altero movetur, quod non confertur ei a movente aliquod principium talis motus, sicut serra movetur a carpentario; et tale instrumentum est expers libertatis. Alio modo dicitur instrumentum magis *communiter* quidquid est movens ab alio motum, sive sit in ipso principium sui motus, sive non: et sic ab instrumento non oportet quod omnino excludatur ratio libertatis; quia aliquid potest esse ab alio motum, quod tamen seipsum movet; et ita est de mente humana » (2).

Oppon. 7.º Voluntas humana dici potest causa principalis sui actus. Atqui si in sua operatione moveretur a Deo, non posset dici causa principalis. Ergo voluntas non movetur a Deo.

Resp. Dist. mai. Voluntas humana dici potest causa principalis sui actus, *secundum quid, Conc.* Potest dici causa principalis sui actus, *simpliciter, Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Sicut causa instrumentalis dicitur dupliciter, sic etiam causa principalis sumitur dupliciter. Quandoque enim causa principalis dicitur simpliciter et absolute, et est illa causa, quae in agendo nullatenus recipit virtutem ab alio, ideoque agit omnino independenter ab alia qualibet causa; et haec causa principalis non potest esse nisi Deus. Quandoque causa principalis sumitur secundum quid et relative; et est illa quae producit effectum sibi similem in natura vel etiam inferioris perfectionis, licet in agendo sit dependens a Deo, qui est principium totius esse. Haec causa dicitur principalis per comparisonem ad aliquod instrumentum, quod ab ipsa elevatur ad aliquod opus supra naturam instrumenti, ita ut effectus conformetur causae principali et non instrumentali. Sic intelliguntur verba S. Tho-

(1) Loc. cit. ad 2.

(2) QQ. DD. De ver. q. 24, a. 1 ad 5.

mae, qui nodum solvit, inquit: « Causa prima dicitur principalis simpliciter loquendo, propter hoc quod magis influit in effectum; sed causa secunda secundum quid principalis est, in quantum effectus ei magis conformatur » (1).

Oppon. 8.º Si voluntas quando incipit eligere, movetur a Deo, nempe ab exteriori principio, motus eius non est in sua potestate, ideoque non est libera. Atqui motus voluntatis est in sua potestate. Ergo voluntas non movetur a Deo.

Resp. Dist. mai. Si voluntas movetur a Deo, ita ut Deus non communicet voluntati ut moveat seipsam, motus eius non est liber, **Conc.** Si Deus ita movet voluntatem, ut voluntas etiam moveat seipsam, motus eius non est liber, **Neg. Conc. min et Neg. cons.**

Explico. Tripliciter potest aliquid moveri, nimirum vel quatenus movetur a seipso independenter ab aliquo extrinseco principio, et tunc dicitur moveri metaphorice et per quamdam similitudinem; et hoc est proprium primi activi, quod est Deus qui immobiliter omnino operatur, et libere vult res a se diversas; vel quatenus ita movetur ab altero, ut nullo modo moveat seipsum, et in hoc casu non est agens liberum; vel demum quatenus ita movetur a primo movente, ut etiam moveat seipsum, et in hoc casu magis participat de perfectione primi activi, et potest libere agere, licet dependenter a principio extrinseco, nempe a causa prima. Solutio difficultatis sic proponitur a S. Thoma: « Voluntas quando de novo incipit eligere, transmutatur a sua priori dispositione quantum ad hoc quod prius erat eligens in potentia, et postea fit eligens actu; et haec quidem transmutatio est ab aliquo movente, in quantum ipsa voluntas movet seipsam ad agendum, et in quantum etiam movetur ab aliquo exteriori agente, scilicet Deo. Non tamen ex necessitate movetur, ut dictum est in corpore articuli » (2).

Oppon. 9.º Si voluntas movetur a Deo, motus eius erit uniformior, quam motus causarum naturalium, quia quo mobile est propinquius primo motori, eo uniformius movetur. Atqui in hoc casu voluntas non est libera. Ergo non movetur a Deo.

Resp. Dist. mai. Motus voluntatis esset uniformior, si uniformitas motus spectatur quantum ad modum agendi, **Conc.** Si spectatur ex parte effectuum, **Neg. Contradist. min et Neg. cons.** Siquidem operans quo perfectius est; eo magis observat eundem modum in agendo, licet eius virtus extendatur ad plures effectus (3).

(1) QQ. DD. De ver. loc. cit. ad 4.

(2) QQ. DD. De malo, q. 6, a. unic. ad 17.

(3) Cf. S. THOM. QQ. DD. De malo, loc. cit. ad 14.

ARTICULUS V.

AN MOTIO DEI PRAEDETERMINET VOLUNTATEM AD UNUM.

QUAESTIO DETERMINATUR. Deus sua providentia sapientissime administrat ac gubernat omnes creaturas secundum naturas, quas ipsis largitus est in prima rerum effectione. Unde, sicut rebus diversas impertitus est naturas, ut essent multiplices et diversae similitudines divinae bonitatis in quantum bonae sunt; sic etiam in ipsis diversimode operatur secundum diversas earundem naturas, ut sint agentia actu, et imitentur divinam bonitatem in quantum communicant aliis suam bonitatem. Porro triplex potissimum distingui potest causarum secundarum genus, nempe substantiarum inanimatarum, substantiarum viventium expertium ratione, et substantiarum rationalium. Primae operantur dumtaxat transeunter per actionem, quae recipitur in subiecto ab agente diverso, ideoque non movent seipsas; secundae operantur etiam immanenter movendo seipsas, sed ita movent seipsas, ut motus earum sit ab ipsa natura determinatus ad unum; et consequenter non est in ipsis activum principium, quo eligant unum prae alio: tertiae demum ita seipsas movent, ut motus earum non sit a natura determinatus ad unum; sed inclinatio, qua flectuntur potius ad unum appetendum quam aliud, est in earum potestate, ideoque gaudent libero arbitrio. Quare Deus ita operatur in singulis substantiis, iuxta cuiusque naturas, ut primis communicet id quo fiant actu agentia et moveant alias; secundis ut moveant etiam seipsas; tertiis demum ut ita moveant seipsas, ut motus remaneat in earum potestate, et non sit a Deo determinatus ad unum; nam liberum arbitrium, iuxta S. Thomam, non invenitur in illis agentibus, quorum actiones non determinantur ab ipsis, sed a quibusdam aliis causis prioribus.

Quae cum ita sint, propositum problema quadantenus fuit solutum ex iis, quae superius disseruimus exponendo doctrinam S. Thomae circa operationem divinam in omni actione causarum secundarum, sive earum quae operantur ex necessitate naturae, sive earum quae operantur ex libera electione. Nam cum causa prima et universalis operetur in actione cuiuslibet agentis particularis secundum naturam rerum ab ipsa conditarum, ita agit in actione causarum naturalium, ut earum motus sit determinatus ad unum; et vicissim ita operatur in libera voluntate, ut eius actus non determinetur ad unum a principio extrinseco; sed inclinatio et determinatio motus sit ab ipsa voluntate, quae sub influxu divino potestatem retinet agendi vel non agendi, agendi hoc vel illud, idest se determinandi ad actum; et sic propius accedit ad perfectionem primi activi quod est maxime determina-